

FRI-2B.312-1-NS -09

FORENSIC PSYCHOLOGICAL EXAMINATION OF OFFENDERS WITH PERSONALITY DISORDERS

Assoc. Prof. Silvia Krushkova, PhD

Department of Public Health and Health Care,

“Angel Kanchev” Univesity of Ruse

Phone: 0882517554

E-mail: krovshkova@mail.bg

Abstract: *The paper reviews presents the mechanism of preparation of psychological expertise for perpetrators of serious criminal crimes. The various types of personality disorders are examined as well as the specific criminal markers that characterise them. Attention is paid the specifics of the behaviour of criminals with personality disorders. Emphasis is placed on the importance of this type of expertise the investigation.*

Keywords: *forensic psychology, crimes, personality disorders.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Съдебната психология в тесния смисъл на понятието, който е съответен на нейното название е дисциплина, част от голямата поведенческа наука, чиято задача е да подпомага досъдебното и съдебно производство в неговите решения спрямо „душевноболни“ и личностовоабнормни лица по всички правни въпроси на техните междуличностови и обществени свързаности. Това определение е твърде тясно, защото то се съсредоточава единствено върху нейната практическа дейност: тя би се изчерпала в извършването на експертна психологична оценка на освидетелстваното лице и изготвянето на съдебно-психологична експертиза, която следва да представят на правните власти или да „доизясняват при съдебното дирене”(Шипковенски Н., 1973). Съдебната психология черпи своите познания най-вече от общата психопатология и клинична психология.

Често в съдебно-психологичната практика се срещат личности, обект на съдебно-психологична оценка с личностови разстройства. Това налага тясното прецизиране на тяхното личностово функциониране и преценка, доколкото това се отразява върху извършване на престъпни действия.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Личностовите разстройства, известни още като *психопатии*, се определят като трайни патологични състояния на дисхармоничност и нарушено равновесие между компонентите на личността предимно в характеровата сфера(Шипковенски Н., 1973). Към понятието за личностово разстройство принадлежат представите за:

- за функционалност на болестното отклонение;
- аномалията катоколичествено отклонение за разлика от болестта в тесен смисъл;

Крайният вариант в индивидуалното многообразие, който граничи с болестта.

Съдебнопсихологично значение има и представата за личностовото разстройство като краен вариант на социалното функциониране, като вариант, който във всички случаи запазва сходство със здравите повече, отколкото с болните субекти. Трябва да се отбележи, че личностовото разстройство се различава от *акцентирураната личност* с това, че задължително предполага елемента социална дезадаптираност (Ангелова – Барбалова Н., С., Крушкова, 2013).

За екзактната преценка на съдебно-психологичното оценява при лица с личностови разстройства, обект на досъдебно или съдебно производство е важно да се отбележи, че основният патопсихологичен маркер е недостатъчната връзка и неточното регулиране на

съотнасянето на инстинктивно-импулсната и емоционално-волевата съставка с останалите сфери на психичния живот. Характерното за личностовите разстройства или психопатии, че възникват на основата на вродена или ранно придобита непълноценност на висшата нервна дейност и се оформят под влияние на психосоциалните фактори на семейната и микросоциалната среда (Крушкова С., 2016). Психопатните особености се очертават още през пубертета и дори по-рано. Те остават относително постоянни през целия живот, въпреки, че в отделни случаи подлежат на динамика във връзка с психични и социални фактори, семейната и трудовата среда.

При личностовите разстройства както беше отбелязано по-горе, дисхармоничността на личността е изразена предимно в характеровата сфера т.е. в емоциите, волята и нагоните. Интелектът, както и когнитивната сфера в цялост не е засегната. В практиката дори често се наблюдават психопатни личности с висок интелект. В цялост личностовите разстройства спадат към граничните състояния. За разлика от психозите те не протичат с налудности, халюцинации, помрачение на съзнанието и други качествени разстройства на психичната дейност. Значение за съдебно-психологичната оценка при субектите с личностово разстройство, болестното се изразява в абнормен начин на реагиране и отклонения в поведението като качествено не са нарушени годностите на тези субекти да разбират естеството на това, което вършат, но могат да бъдат улеснени в действията си поради засягане на емоционално-волевата и нагонна сфери.

Предложени са многобройни класификации на личностовите разстройства или психопатии, основани върху различни принципи – психологични, психопатологични, патофизиологични, психобиологични, психодинамични и други. В съдебно-психологичната практика, при изготвяне на съдебно психологичната експертиза на лица с повдигната хипотеза за наличие на личностово разстройство, експертите използват *Международната класификация на болестите - 10 ревизия/МКБ-10/*; всички останали вариации на класификации остават извън рамките на екзактната клинична и съдебнопсихологична практика.

Личностовите разстройства не са вторични по отношение на друго психично разстройство или мозъчно заболяване и се подразделят съобразно групирането на личностните черти, които отговарят на най-честите или подчертани поведенчески изяви на тези състояния. Културните или регионалните различия в проявата на личностните разстройства също са важни.

На таблицата по-долу са представени категориите на личностовите разстройства според МКБ 10 и DSM IV

МКБ 10	DSM IV	Основни белези
Група А		
Параноидно	Параноидно	Подозрителност, недоверчивост, студенина, отчужденост, изолираност
Шизоидно	Шизоидно	Изолираност, ексцентрични идеи
Липсва (включено е в секцията „шизофрения”)	Шизотипно	Редуцирана емоционалност, идеи за отношение и подозрителност, странни вярвания
Група В		
Дисоциално	Антисоциално	Поведенческо разстройство, безчувственост, антисоциални действия

Емоционално нестабилна личност	-	-
а/ импулсивна б/ гранична	Гранично – липсва (покрива се с „разстройство на контрола на импулсите”)	Нестабилност на настроението и поведението, нестабилни взаимоотношения
Хистрионно	Хистрионно	Повърхностност, драматичност, егоцентричност
Липсва	Нарцистично	Себенасоченост, грандиозност, първенство
Група С		
Тревожно	Отбягващо	Свръхчувствителност, плахост, свръхсъзнателност
Зависимо	Зависимо	Безпомощност, покорност
Ананкастно	Обсесивно- компулсивно	Съмнения, предпазливост, натрапливост

Параноидно личностно разстройство.

То се характеризира с: прекомерна сензитивност към преживяване на неудачи и неуспехи, злопамятност по отношение на нанесени обиди и оскърбления, склоност към отмъстителност, мнителност и постоянна склонност към изопачено възприемане на околните. Неутралното или приятелското отношение превратно се тълкува от субектите с параноидно личностно разстройство като враждебно или оскърбително, борбено чувство за собствена правота несъобразено със света, склонност към патологична ревност, избягване на доверяване на другите, и свръх ангажираност с „конспиративни” обяснения на факти и събития. Към параноидните личностни разстройства се отнасят кверолантни психопатии, тези психопати живеят с идеята, че правата са им нарушени и водят ожесточена борба за отстояването им, като ангажират различни институции с проблемите си. Неуспехът не ги отчайва, напротив стимулира ги. Те изпитват никакво неудобство и критичност от това, че непрекъснато занимават инстанциите със себе си до безкрай.

Шизоидно личностно разстройство.

Отговаря на следните критерии: Емоционална хладност, отчужденост или афективна изравненост, ограничена способност за изразяване на топли чувства или гняв към другите. Тези психопати проявяват еднакво безразличие към похвали и критики, безразличие към сексуални връзки, намалено или липсващо удоволствие от дейности. Характерна е прекомерната ангажираност с фантазии и самовгълбяване, пристрастеност към изучаване на ненужни и неприложими неща. Освен това, тези субекти показват странни идеи, свързани със свръх естествени способности, социална тревожност, странно ексцентрично поведение и външен вид.

Дисоциално личностово разстройство /социопатия/.

Водещото, при него е голямото различие между поведението на индивида и съществуващите социални норми. На лице е грубо безразличие към чувството на другите, безотговорност и незачитане на норми, невъзможност за подържане на трайни отношения с другите, скъсен фрустрационен толеранс и лесно отключване на агресия, липса на чувство за вина, склонност да се обвиняват другите и да се измислят правдоподобни оправдания за себе си.

Емоционално нестабилна личност.

Това разстройство се характеризира с тенденция да се действа импулсивно без оглед на последствията в съчетание с неустойчиво и капризно настроение. Различават се емоционално нестабилна личност - импулсивен тип и емоционално нестабилна личност - граничен тип /бордърлайн/.

Хистрионно личностово разстройство.

Характеризира се със склонност за драматизиране и преувеличаване на собствените преживявания и значимост, театралност и показност. Налице е повърхностна лабилна емоционалност, лесна внушаемост, стремеж да бъде център на внимание и търсене на „публика“, свръх ангажираност с проблема за собствената физическа привлекателност.

Ананкастно личностово разстройство.

Характеризира се с нерешителност, склонност към съмнения и крайна предпазливост. Налице е лесна внушаемост от околните, свръх ангажираност в детайли, правила и разписания, перфекционизъм, който пречи на дейността, ригидност и упоритост, податливост на обсесии и компулсии.

Тревожна /избягваща контакти/ личност.

Характеризира се с постоянно чувство на тревога и безпокойство. Убеденост в собствената непълноценност, свръх чувствителност към критика особено в социални ситуации, избягване на отношения от страх, че няма да бъде харесан.

Зависима личност.

Характеризира се с отказ на собствена отговорност и прехвърлянето на такава към други лица, отказ от собствени нужди и прекомерна отстъпчивост, страх от самота и самостоятелност, затруднена способност за вземане на решения и паралелно търсене на много съвети .

Терапията при тези състояния е комплексна: медикаментозна и психотерапевтична работа. Подходяща психотерапевтична техника, която би могла да се използва при личностовите разстройства е когнитивно - поведенческата, като работата се осъществява индивидуално, не е препоръчително включването на лица с личностови разстройства в групово терапевтична работа. Прогнозите при тези разстройства са негативни и голяма част от лица, страдащи от личностови разстройства са извършители на тежки криминални престъпления, най-вече срещу други личности(Крушкова С.,2016).

Съдебнопсихологичното значение на личностовото разстройство е безспорно голямо. Личностовото разстройство е обект на съдебно психологична експертиза най-често при наказателни дела. Причината за това е значителната криминогенност на личностовите разстройства(Стоименов Й., 1988). Субектите с личностово разстройство могат да извършат всякакви видове обществено опасни деяния, но най-характерни за тях са убийствата, често осъществявани по особено жесток начин, тежките телесни наранявания, изнасилванията и опитите за изнасилвания, хулиганските прояви, кражбите(Гълъбов Л., 1967).

По правило субектите с личностово разстройство, обект на съдебно-психологично оценява са със съхранени годности да разбират свойството и значението на извършеното т.е. използвайки юридическото понятие, те влизат в графата на вменяеми лица. Но понякога поради нарушения в емоционално-волевата сфера и „разтормозеност“ на нагонните импулси, те са улеснени в своите действия. Съдебно-психологичната експертиза на такива лица дава обяснение за механизмите, които са отговорни за съответното поведение на такива извършители.

При лицата с личностови разстройства не са нарушени годностите да свидетелстват и да дават достоверни обяснения за даден инцидент или престъпление.

Известни трудности за разследването възникват и при обвинения и самообвинения от страна на субекти с личностово разстройство. В тези случаи необходимост от съдебно-

психологична експертиза възниква тогава, когато на преден план изпъкна неправдоподобността, фантастичността и явната болестна трактовка на излаганите факти от субектите с личностово разстройство.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Личностовите разстройства от клинична и психологично-правна гледна точка са огромно поле за изследване, което тепърва предстои да се разраства независимо от богатия клиничен теоретичен и практически опит в тази сфера. Включването на съдебно-психологична оценка в досъдебното и съдебно производство може с категоричност да даде отговор на много съществени въпроси относно лицата с личностово разстройство, да изясни структурата на личността в детайли и да обясни съответния механизъм, който обуславя понякога несъразмерното към дадена ситуация поведение или отреагиране. Важното в съдебната практика е включването на съдебно-психологична оценка от експерти с богат клиничен и съдебно-психологичен опит в поведенческата наука.

REFERENCES

- Angelova – Barbolova N., S. Krushkova, 2013. Psychopathology and diagnosis in psychiatry and clinical psychology, Ruse: Health Consult (**Оригинално заглавие:** Ангелова – Барбалова Н., С., Крушкова, 2013. Психопатология и диагностика в психиатрията и клиничната психология. Русе: Издателство Хелт Консулт.)
- Galabov L., 1967. Psychopathy and crime, Sofia: Medecine and physical education (**Оригинално заглавие:** Гълъбов Л., 1967. Психопатия и престъпление, София: Издателство „Медицина и физкултура“.)
- Zaimov K., 1971. Psychopathology, Sofia: Science and Art (**Оригинално заглавие:** Заимов К., 1971. Психопатология, София: Издателство „Наука и изкуство“.)
- Krushkova S., 2016. Personality Psychology, Ruse: Health Consult (**Оригинално заглавие:** Крушкова С., 2016. Психология на личността, Русе: Издателство: „Хелт Консулт ЕООД“.)
- Stoimenov J., 1988. Forensic psychiatry, Sofia: Medecine and physical education (**Оригинално заглавие:** Стоименов Й., 1988. Съдебна психиатрия, София: Издателство „Медицина и физкултура“.)
- Shipkovenski N., 1973. Main problems forensic psychiatry. Sofia: Medecine and physical education (**Оригинално заглавие:** Шипковенски Н., 1973. Основни проблеми на съдебната психиатрия, София: Издателство „Медицина и физкултура“.)

Докладът отразява резултати от работата по проект No 2023-ЮФ-01, финансиран от фонд „Научни изследвания“ на Русенския университет.“